

АЗІЗ НЕСІН

ЧУЖИМ РОЗУМОМ ЖИВЕМО

ОПОВІДАННЯ

— Більше не можу стерпіти ревіння цього старого віслюка... — поскаржилася жінка, прокинувшись уночі після солодкого сну.

Зюльфю ще не спав, він штовхнув дружину під бік і посварився на неї:

— Та спи вже, жінко, чуєш... Там віслюк реве без упину, а тут ти ніяк не замовкнеш... За віщо ж мені такі страждання?..

— Де вже там спати, чоловіче, — відказала спросонку дружина, — хіба твій віслюк дасть заснути?

— Лежи й спи, кажу тобі... Бо завтра мені треба раненько йти до повітового центру. Невже звичайних слів не розумієш? Там мітинг відбудеться, я ж тобі казав... Від кожного села прийдуть люди... Тільки-но розвидніє, я вирушу в путь. Ну хіба ти не розумієш мови людської?

— Щодо мене, то я добре розумію... Та ось твій старий віслюк ні слова, ні ломаки не розуміє...

— Ти зовсім схибнулася з отим віслюком...

— Це я схибнулася? Та в селі тільки й розмов, що про твого віслюка...

Зюльфю стало дуже прикро, й він також не міг заснути.

— Слухай-но, жінко, за стільки років ти могла б уже й звикнути до віслюкового ревіння...

— Хіба звикнеш до нього?.. Віслюк є віслюк, то ще й примхи його треба знати?.. А починає він ревіти о певній годині. Тільки-но споночіє, й цей твій старий віслюк уже не замовкає до самісінького ранку... Людям на лихо...

Майже щовечора Ямук Зюльфю отак сварився з дружиною через рев старого віслюка. Той віслюк Ямука Зюльфю набрид уже всім селянам. Тільки звечоріє — без угаву реве на все село, та так гучно, що аж у горах відлунюється. Хоч із села тікай.

Вже скільки, бувало, староста, вчитель, імам, бакалійник наставляли на розум Зюльфю, мовляв, «продай це лихо, це нещастя своє!»

Та легко сказати: «Продай!» Хто ж дасть гроші за такого хворого й старезного віслюка, хто візьме це нещастя на свою голову? Він же сліпий, кульгавий, з протертою спиною. Даєш йому води — реве, даєш сіна — теж реве. Либонь, є якась болячка всередині у нього, й щоночі вона йому дошкуляє.

Насправді ж усе це — дурниці. За віслюка ніхто й куруша не дасть, це так. Але якщо й дав би, то Зюльфю сам його не продасть. Бо тварина йому справно служила, перевозила вантажі до млина чи на базар, коли треба було, ходила в гори, в ущелини... До того ж він дістався йому в спадщину від батька. Та через оце ревіння Ямук Зюльфю, який у селі мав славу недоумкуватого, бажав йому смерті. Кожної ночі він щиро молився аллахові: «Боже мій милостивий, візьми його душу й врятуй мою...» Звичайно, коли б старий віслюк здох, Ямук Зюльфю, може, й засумував би, але водночас був би задоволений.

Тієї ночі, як і завжди, подружжя прокинулося від реву віслюка, і спалахнула сварка. Жінка раптом схопилася і, вчепившись спросонку зубами в чоловіка, промимрила:

— Продай, нарешті, бісова душа, цього віслюка!

Зюльфю аж скорчився від болю.

Вранці він підвівся ще до світанку. Встала й дружина і, позіхаючи, наварила мучної чорби¹. Поки Зюльфю снідав, клятий віслюк не вмовкав, і далеко в гори котилася луна. Потім чоловік одягся й вийшов. Біля кав'ярні вже зібрався чималий гурт людей. Привіталися.

— Слухай-но, Ямук Зюльфю, — мовив до нього, як завжди, мухтар², — продай свого віслюка, хай селянам хоч трохи полегшає... Чому маємо страждати ще й через твого паршивого віслюка?..

Коли всі зібрались, рушили в путь. Дорогою якийсь молодик пригрозив:

— А я таки вб'ю цього Ямукового віслюка!

— Вбий його, вбий, — підтримав молодика хтось інший. — Клянись аллахом, добру справу зробиш!..

— Не гадайте тільки, що старий віслюк Ямука Зюльфю схожий на інших, — озвався бородатий селянин. — У вигляді й подібі цього віслюка всевишній створив, мабуть, кару небесну й наслав її на наше село. Цією карою аллах ніби вчить нас і каже нам: «Гей, ви, селяни села Карабан! Через те, що не всі ви коритесь мені, я напустив на вас цю чорну нечисту силу у вигляді віслюка, який своїм ревінням не дає вам спокою ні вдень, ні вночі!»

Отак, весело жартуючи поміж собою й усіляко кепкуючи з сільського простака Ямука Зюльфю, селяни дійшли до повітового центру. В заїздах, біля кав'ярень містечка вже юрмилися купками люди, які поприходили з інших сіл. Карабанці попрямували до тієї кав'ярні, де вони збиралися завжди. Там уже були відвідувачі. Один з них уголос читав газету, інші слухали. То була стаття відомого політичного діяча.

— Чуєш, ти, — звертаючись до цього діяча, ніби він був тут, серед них, мовив один з тих, що сиділи й слухали, — ми добре знаємо, який ти негідник, давно вже знаємо. Що ж удієш? Нас обдурювали інші, ми їх вигнали, а тепер от проголосували за тебе...

¹ Чорба — поширена в Туреччині страва, протертий суп.

² Мухтар — сільський староста.

Ямук Зюльфю нерішуче й боязко зауважив:

— Але ж, пане, як можна таке казати, це ж наш партійний ватажок?..

— Чи ватажок, чи партійний староста — однаково... Ми вже давно дізналися, чого він вартий, та що вдієш? Адже чужим розумом живемо...

За деякий час, коли по радіо передавали новини, знову почали читати промову одного з відомих діячів. Дядько, який сидів найближче до гучномовця, промовив:

— Говори, говори! Розкажуй нам солоденькі байки й обдурюй нас далі... Гадаєш, не знаємо, яка твоя правда та який ти ненаситний?.. Добре знаємо. Відаємо також, чому ми тебе туди висунули: бо чужим розумом живемо.

Нарешті почався мітинг. Майдан поступово заповнювали селяни. Пішов туди, шкутильгаючи, й Ямук Зюльфю. Він протиснувся в натовп і прихилився до електричного стовпа.

На трибуну піднявся великий діяч, на якого чекали. Далеко навкруги гримів його голос з гучномовців. Він говорив дуже красномовно, і йому аплодували.

— Слухай-но, та ми ж знаємо, чого ти вартий, не розпинайся, — кинув на його адресу якийсь селянин, що стояв поруч із Зюльфю.

— Але ж, пане, він так гарно промовляє, — зауважив Зюльфю. — Ми ж за нього голосували...

— Голосувати голосували. Та якби жили своїм розумом, хіба ж би голосували?!

Після мітингу, коли вже смеркло, Зюльфю повернувся до села. Він дуже втопився й, швиденько роздягшись, ліг спати. Але через вісліюкове ревіння так і не зміг заснути...

— Хай уже що буде, продам цього вісліюка! — спересердя вигукнув він.

Ці слова були для нього великою клятвою: адже він мусив або вісліюка продати, або з дружиною розлучитися...

Усю ніч Зюльфю майже не спав. Рано-вранці, ще до схід сонця, він схопився з ліжка, недоуздіком пов'язав вісліюкові шию, взяв за налігача й повів з двору. Дорогою навіть не сів верхи, щоб, бува, той не здох, не доплентавшись до базару.

Не встиг проминути сільський цвинтар, як зустрівся з далеким родичем.

— Доброго здоров'ячка, Зюльфю-ага. Куди це ти?

— До повітового центру, на базар, веду кляту тварину продавати.

— За скільки гадаєш продати?

— За скільки вдасться... Що дадуть, те й буде, аби з очей геть...

— Ех, Зюльфю, чи в тебе не всі клепки?.. Такий породистий вісліюк... Ти ж лише глянь на нього... Йолопом будеш, якщо віддаси його хоч на гривеник дешевше, не взявши двісті лір...

— Що ти, голубе, не жартуй...

— Аллах свідок, не жартую, друже мій... Менше двохсот не бери...

— Чи вартий він таких грошей?..

— Вартий і більших... Схочеш сам купити — і за п'ятсот не візьмеш... Ну, бувай здоровий, хай щастить тобі!..

Зюльфю пішов далі, а сам усе розмірковував: дадуть чи не дадуть йому двісті лір? Чи, може, чоловік покепкував з нього?..

Аж назустріч йому знайомий селянин:

— Куди так рано, дядьку Зюльфю?

— На базар, веду свого віслюка продавати.

— За скільки віддаси?

— Й сам не знаю... Якщо дві сотні запроваджу, чи не забагато буде?

Селянин лише посміхнувся собі у вуса, мовляв, що робив би той, хто взяв би цього вороного віслюка? Може, й візьме хтось, щоб здерти з нього шкуру й вичинити її, може, й коштує він п'ятірку...

— Кажеш, двісті лір?

— Еге...

— Ти з глузду з'їхав, дядьку Зюльфю.

— Не коштує він цього?

— Хіба може не коштувати? Чи можна віддати такого віслюка за дві, за три сотні?

— Й не кажи!

— Ти продаси його за п'ятсот лір, ще й ручку тобі цілуватимуть. Тільки меншої ціни й не прав... Ну, хай щастить тобі в торгівлі, дядьку Зюльфю!..

«Ох, мій вороний, як шкода, що я не знав, чого насправді ти вартий...»; — пожалкував про себе Ямук Зюльфю й, ніжно поглажуючи тварину, повів її далі.

Черговий зустрічний був йому незнайомий. На його запитання, чому він не сідає на віслюка, Зюльфю відповів:

— Веду на базар продавати, тому й не сідаю, щоб від втоми не впав...

— Скільки правитимеш?

— Хотів двісті, та односельці кажуть, щоб менше, як за п'ятсот, не віддавав...

Незнайомец збагнув, що з дядька покепкували, та й собі:

— Тебе, друже, обдурили...

— Та й я так гадаю, хіба вартий п'ятсот лір оцей шолудивець?

— Що ти! П'ятсот лір — ціна невисока за таку породисту тварину... Віслюк такої породи щонайменше сімсот лір коштує й навіть дорожче...

— Та що ви? За сімсот лір можна купити коня та ще й зброю до нього...

— Коня, кажеш? Та куди там коневі до такого віслюка? Ти, напевне, нічого не тямиш у віслюках...

— Я й не кажу, що добре на них розуміюся...

— Шкода! Нещасна тварина, ти потрапила до рук того, хто не знає тобі ціни... Вай-вай! Такого віслюка й на пару коней не слід вимінювати. Легко ж комусь він дістанеться...

Ямук Зюльфю взяв свого шолудивця за повідок і потягнув далі. За якийсь час, дійшовши до криниці, зустрівся ще з одним незнайомцем. Приймаючи Зюльфю за нерозумну людину, яку всі піднімають на сміх, йому також закортіло покепкувати:

— І ти продаси його за сімсот лір? Хіба то гроші? Затям, якщо віддаси його дешевше, ніж за тисячу, будеш довершеним дурнем!..

— Ти добре сказав, мій друже, але ж мій віслюк старий і хворий... І кульгавий... І спина потерта... Одне слово, поганий уже... Гляди, ще здохне... Сядеш на нього — впаде, через те й сідати боюсь. Нав'ючиш його — припадає на коліна, не може везти.

— Гаразд, хай так... Сідати на таку тварину — гріх. Та й нав'ючувати шкода...

— І що ж?

— Якби віслюк потрапив до того, хто на них розуміється... Від нього піде гарна порода...

«Цей породистий віслюк тисячу лір коштує, цілу тисячу...»

Ще з більшими надіями Ямук Зюльфю попрямував до повітового центру. Невдовзі його зупинив ще якийсь чоловік, що висунувся з куреня при дорозі в полі.

— Твій кінь продається? — жартома запитав він.

— Ти про віслюка питаєш?

— Ні, про коня, якого ти ведеш за вуздечку.

— Ефенді¹, не жартуй. Це — мій віслюк, він дістався мені в спадщину від батька.

— Друже, звичайно, це віслюк, але такої рідкісної породи, що й віслюком його якось незручно називати...

— Так, порода гарна... Люди кажуть, що його не слід продавати, але в гніві я поклявся будь-що продати, й тепер це мій обов'язок...

— Вай-вай! За скільки ж віддаси?

— За тисячу лір... — відповів Зюльфю й, смикнувши за повідок, повів тварину далі. Вже позаду себе почув:

— Дві тисячі лір, дві п'ятсот — та все замало...

Нарешті Ямук Зюльфю привів шолудивця на базар, а самому в душу невгамовна туга запала...

— Такого віслюка не варто продавати й за дві тисячі, й за три... Зовсім не треба продавати. Скільки б не давали — не треба, — мовив він сам до себе, й на душі стало ще тяжче...

Аж ось і покупець навернувся. Запитав:

— Скільки хочеш?

— Не продаю, — відповів Ямук Зюльфю.

— Якщо не продаєш, навіщо його притягнув на базар?

— Сказав же тобі: не продаю. Може, силоміць узяти хочеш? Мій же товар, не хочу — не продаю....

І, взявши віслюка за мотузок, пішов геть з базару. Додому повернувся зморений, але задоволений. Побачивши, що чоловік привів клятого віслюка назад, дружина Зюльфю у відчаї стала рвати на собі волосся й голосити:

— Бевзю ти мій!.. Ніхто його не взяв чи що? Не зміг продати? А якщо вже не зміг, чом його назад приволік, йолопе? Не взяв за нього грошей, міг би й так зіштовхнути в прірву або ж відвести в степ і залишити там... Не дотумкався хоча б кинути на дорозі й повернутися без нього...

Від втоми й безсонної ночі Ямук Зюльфю падав з ніг. Поставив віслюка в хлів, увійшов до хати й гримнув на дружину, яка все ще дорікала йому:

¹ Ефенді — пан, добродій (при звертанні).

— Не твого розуму ця справа. Іншого такого породистого віслюка нема... Усі, хто бачив його, так казали. І були мало не підбили мене до продажу. А сусідів не слухай, вони заздрять мені, от і наплягають, щоб продав.

Навіть не повечерявши, ліг спати. Увімкнув транзистор і поставив собі над головою. Передавали промову якогось визначного діяча. І тільки-но почав засинати, як за звичкою зайшовся ревом чортів віслюк. Ямук Зюльфю перевертався на один бік, на другий, але через оте ревіння ніяк не міг очей зімкнути. Нарешті не витримав, схопився з ліжка й, мов навіжений, в білизні побіг до хліву.

— Слухай, нерозумна тварино, — мовив до віслюка Зюльфю. — Гадаєш, не відаю, що ти зовсім непородистий? Ти звичайнісінький собі віслюк, якого я знаю давно. Знати знаю, та довірився іншим, послухався їх, от і не зміг позбутися такого лиха, як ти...

Потім повернувся до свого ліжка, вимкнув радіоприймач і примусив замовкнути того, хто виголошував промову.

*З турецької переклав
Олександр ГАНУСЕЦЬ*